

УДК 908(477.7)(045)

В.Ф. Лисак

ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО В КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ КРИЗИ ПІВДЕННОГО СХОДУ УКРАЇНИ

У статті проведено комплексний аналіз форм та напрямків історико-краєзнавчої роботи та проблематику наукових досліджень в контексті вивчення суспільно-політичної кризи Південного Сходу України. За допомогою проблемно-хронологічного методу визначено основні наукові проблеми, до дослідження яких зверталися науковці. Дана оцінка науковому надбанню, яке сьогодні накопичено з історії Донеччини та Приазов'я.

Ключові слова: історичне краєзнавство, історико-краєзнавчі дослідження, Донеччина, Приазов'я.

Сьогодні Україна переживає трагічні часи своєї історії. Війна на Сході України, суспільно-політична криза, окупація Криму та окремих територій Донбасу ставить важливі завдання перед владою, населенням країни та зокрема науковцями в питанні подолання тяжких наслідків і вироблення механізмів недопущення подібних ситуацій в майбутньому. В цьому контексті поряд з загальноукраїнськими та міжнародними діями, велике значення має вивчення причинно-наслідкових подій в історії південно-східного регіону України, його заселення, формування соціокультурного середовища із своїми традиціями та особливостями повсякденного життя.

В цьому питанні важлива роль належить історичному краєзнавству. Характеризуючи його як історію рідного краю, слід звернути увагу, що в Донецькій області від початку її заселення та соціально-економічного зростання поступово була сформована солідна наукова база щодо знання про свій край. На сьогоднішній день можна виділити декілька важливих етапів розвитку історичного краєзнавства Донеччини та форм історико-краєзнавчої роботи. Початок інтересу до історії свого краю в Донецькій області було покладено ще в другій половині ХІХ ст. Наступний період розпочався з 1920-х років. І останній - бере свій початок від другої половини 1980-х років, коли відбувається переосмислення та подальше дослідження історії. Вивчення минулого нашого краю пов'язано з роботою науковців, громадських організацій, краєзнавців-аматорів, тобто має науковий та громадський напрямок. З урахуванням, сучасного становища України та зокрема Донецької області, виявлення причин суспільно-політичної кризи Південного Сходу України, актуальним є вивчення того науково-пізнавального доробку, який було накопичено в історичній науці.

Метою даної статті є комплексний аналіз форм та напрямків історико-краєзнавчої роботи, проблематики наукових досліджень в контексті вивчення суспільно-політичної кризи Південного Сходу України, її причин та можливих наслідків. Автор вважає за доцільне розглянути історію накопичення знань про Донецький регіон, визначити

основні напрямки наукових розробок та їх значення для подальшого вивчення та популяризації знань про регіон і його розвиток.

Виникнення інтересу до власного минулого серед науковців та викладачів регіону, поступове накопичення знань про свій край розпочалося з кінця 30-х - початку 40-х рр. XVIII ст. [1, с. 19]. Важливе значення мали наукові експедиції XVIII – XIX ст. [2, с. 47]. Проявом підвищення уваги до історії регіону стала діяльність викладачів Маріупольської Олександрівської гімназії, підсумком чого стала книга «Маріуполь та його околиці», що вийшла друком у 1892 р. і мала велике значення у розповсюдженні знань про рідний край серед учнів та населення міста [3]. Результативним було археологічне вивчення регіону, велася робота музеїв по збиранню експонатів та популяризації знань про край [4]. Зокрема, така діяльність була характерною для історико-церковно-археологічного музею при Маріупольській Олександрівській гімназії.

Значно активізувалося вивчення минулого після національно-демократичної революції. Серед перших заходів влади, що в подальшому сприяли організації краєзнавчих досліджень в Україні, було створення в лютому 1919 р. Всеукраїнського комітету охорони пам'яток мистецтва і старовини, який ініціював проведення наукових конференцій, археологічних розкопок, створював мережу своїх кореспондентів на місцях, згуртовував навколо себе краєзнавчий актив [5, с. 411].

З 1950-х рр. наукове дослідження місцевої історії розгорнулося по всій країні, в тому числі й на Донеччині. Цій формі історичного краєзнавства були притаманні риси, характерні для історичної науки взагалі. Економічні проблеми займали одне з провідних місць серед наукових розробок. За своїм значенням у народному господарстві, рівнем розвитку промисловості, Донеччина посідала одне з визначних місць, і саме це зумовило істотну увагу науковців до питань виникнення та розвитку промислових підприємств. За неповними даними з історії підприємств донецького регіону в 1950 - 1980-х рр. було підготовлено та видано близько 15 монографій, 50 брошур та 600 статей. Видання 1950-х рр. нагадують історико-художні праці, побудовані на конкретних історичних подіях і фактах із значною долею їх прикраси. На документальному матеріалі написані роботи М. І. Древетняка. В 1947р. побачила світ книга, присвячена 50-річчю Старокраматорського машинобудівельного заводу [6, с. 81].

Вивчення історії заводів і шахт Донбасу особливо активізувалося після прийняття постанови ЦК КПРС про створення історії фабрик і заводів у 1958р. [7, с. 106]. Зокрема у 1966 р. була видана книга Д. Н. Грушевського «Імені Ілліча», в якій описано історію заводів «Нікополь-Маріупольського» і «Російський Провіданс» [8]. Так само в роботах цього періоду знайшла своє відображення історія Макіївського, Донецького, Єнакіївського, Костянтинівського металургійних заводів, Новокраматорського машинобудівельного заводу, Жданівського (Маріупольського), Донецького та інших коксохімічних заводів, вугільних шахт тощо. Вперше видані книги про підприємства таких галузей індустрії, як будівництво, транспорт, електростанції, була висвітлена історія Донецької залізниці, Штерівської та Зуївської ДРЕС, підприємств хімічної промисловості та вугільних шахт [7, с. 106-107].

Однією з найбільш привабливих в той час тем була історія робітництва. Над вивченням цих питань працювали такі видатні науковці як А. І. Прийменко [9], А. М. Максимов [10], В. В. Модестов [11]. Підсумком плідної роботи З. Г. Лихолобової стала публікація в 1973 р. книги про життя робітників Донеччини і Донбасу в 1928 - 1937 рр. У працях З. Г. Лихолобової особлива увага приділена історії ліквідації безробіття в Донбасі в 1926 – 1930 рр. [12].

Меншою мірою в цей період висвітлено проблеми сільського господарства краю. Слід згадати роботи Р. Д. Ляха, в яких проаналізовано становище та недоліки аграрного

сектору економіки. На основі вивчення архівних документів, статистичних видань, автор розкрив історію аграрних перетворень Донеччини [13].

В подальшому (29 травня 1962р.) була прийнята постанова про підготовку історії міст і сіл, а згодом, 7 серпня 1962 р. Донецький обком КП України прийняв відповідний документ «Про видання історії міст і сіл» [14]. Це багатотомне видання (перше видання - 1968 р.) включає всі області України і зокрема один з них присвячений історії міст і сіл Донецької області.

Книга починається вступним словом від редколегії тому, до якої входили провідні вчені Донецького держуніверситету такі як З. Г. Лихолобова, Д. А. Першак, А. І. Прийменко та інші. Далі розміщено нариси з історії області, обласного центру. В алфавітному порядку, за назвами районів, згрупована решта нарисів - про райцентр із стислим описом історії району, далі, також за алфавітом, подані інші нариси, і, нарешті, статті – довідки про селища міського типу і села. Всього на сторінках тому історії міст і сіл Донецької області вміщено 365 історичних нарисів. Наприкінці тому представлений іменний та географічний покажчик, післямова від редколегії. У 1976 р. вийшов з друку том «Донецька область» російською мовою [15]. Це було друге видання, доповнене з урахуванням тих змін, які сталися з моменту виходу тому «Донецька область» українською мовою. Ця праця розкриває розвиток населених пунктів Донеччини з моменту їх виникнення і до 1970-х рр.

У підготовці тому взяли участь понад 8 тисяч науковців, краєзнавців, серед яких викладачі Донецького держуніверситету та інших вузів області, вчителі, працівники культосвітніх установ, співробітники музеїв тощо. Авторами багатьох статей були вже відомі науковці краєзнавці З. Г. Лихолобова, Р. Д. Лях, А. І. Прийменко, Д. М. Грушевський, В. О. Пірко та інші. Так, З. Г. Лихолобова взяла участь у написанні статей з історії села Благодатного Амвросієвського району, Дружківки, Костянтинівки, Краматорська. Автором опису історії Старомлинівки, Володарського, Добропілля, Павлівки, Новоазовська та с. Перелесного був професор Донецького державного університету Р. Д. Лях. В написанні матеріалів з історії Слов'янська та Ясинуваті плідно працював В. О. Пірко. Разом з кандидатом економічних наук Д. М. Грушевським досліджувала проблеми історії м. Маріуполя (тоді – м. Жданова) співробітник музею краєзнавства Р. І. Саєнко. Ця робота є важливим джерелом інформації для історичних досліджень. Наукова цінність видання відзначається тим, що вона написана на широкій джерельній основі, використані матеріали республіканських, місцевих державних архівів, поточного діловодства установ і організацій, спогади учасників історичних подій. Широко було опрацьовано літературу та періодику.

Тим не менше це фундаментальне видання не уникло недоліків, що пов'язано перш за все з ідеологічними вадами тоталітарного суспільства, що в цілому відбилося на всій історичній літературі і історичній науці взагалі. На жаль, безліч наукових матеріалів, результатів досліджень не було вміщено в друкованому виданні, а знаходиться на зберіганні в архівах.

І все ж таки значення цієї унікальної праці важко переоцінити, тому що воно не обмежується тільки науково-пізнавальними категоріями. Це видання дало могутній поштовх розвитку краєзнавчого руху в Україні в цілому та Донеччини зокрема. Воно і сьогодні сприяє розповсюдженню серед населення знань про рідний край, його історію, традиції, культуру.

Координації краєзнавчих досліджень в Україні значною мірою сприяло проведення краєзнавчих конференцій. Місцем їх проведення були такі міста України, як Полтава, Вінниця, Чернігів, Миколаїв. В роботі Першої Республіканської наукової конференції з історичного краєзнавства в 1980 р., брали активну участь науковці, дослідники місцевої історії Донеччини, вчені Донецького держуніверситету. Зокрема, в доповіді

З. Г. Лихолобової, яка була керівником другої секції «Дослідження історії міст і сіл, підприємств, колгоспів та радгоспів» зроблено висновок щодо вивчення історії підприємств Донбасу за період 1960 - 1970-х рр. Автор проаналізувала досягнення та недоліки, що мали місце в історико-краєзнавчих дослідженнях. Це була перша спроба узагальнити науковий доробок з історії Донеччини [7]. Свою думку щодо необхідності вивчення історії радгоспів Донбасу висловив О. І. Задніпровський. Підсумки роботи, яка проводилася на історичному факультеті Донецького держуніверситету з підготовки істориків-краєзнавців, подали в матеріалах конференції такі викладачі, вчені як В. О. Пірко, А. Т. Сайко, М. П. Троян, Р. Д. Лях, Л. О. Крутова [16].

Завдяки активізації краєзнавчих досліджень у 1980-х рр. з'явилися праці, які свідчать про поглиблення вивчення історії окремих регіонів. Прикладом можна вважати книгу В. О. Пірка «Північне Приазов'я в XVI – XVIII ст.», яка побачила світ у 1988 р. Автор звертає увагу на вивчення таких проблем як заселення нашого краю, формування багатонаціонального складу населення, перші кроки в освоєнні природних багатств регіону, процес розвитку виробничих відносин [17]. Наслідком ретельного вивчення джерел та літератури став висновок, що заселення нашого краю відбувалося трьома хвилями: XVI - перша половина XVII ст., друга половина XVII - початок XVIII ст., 20-ті – середина 70-х рр. XVIII ст. Основними факторами заселення було розселення запорізьких козаків, укріплення обороноздатності південних кордонів, вдосконалення прикордонної служби. Зробити такі висновки дозволила робота науковця з документами архівів, працями науковців XIX - початку XX ст., записами мандрівників, матеріалами до історії губерній та роботами сучасних дослідників. Доцільно зауважити, що робота В. О. Пірка це одна з перших спроб досконалого вивчення, узагальнення історії нашого регіону від самого початку його заселення.

Нові підходи та акценти в історичній науці були застосовані науковцями наприкінці 1980-х рр. Почали друкувати підсумки своїх досліджень раніше заборонених тем історики-краєзнавці Донеччини. Одною з перших була висвітлена проблема голоду 1932 – 1933 рр. На основі аналізу документів архівів М. Троян вивчив діяльність державних органів влади в період голоду, охарактеризував становище окремих повітів, дійшовши висновку, що в регіоні постраждали суто сільськогосподарські райони. А сам голод - наслідок колективізації. В статті приділена увага розвитку робітничого городництва, яке, на думку автора, компенсувало занепад сільськогосподарського виробництва [18]. Проблеми робітничої кооперації Донбасу висвітлено в статтях О. Прийменко та В. Бурносова. Автори з критичних позицій розглянули заходи державної влади, підсумовуючи, що кооперація перетворилася в додаток командно-адміністративної системи економіки [19].

Поряд з розробкою нових проблем місцевої історії Донеччини, у 1980-ті рр. продовжується дослідження історії підприємств, становище Донбасу у роки Другої світової війни. Було підготовлено низку науково-популярних видань, збірок документів, зокрема у 1980 р. був виданий збірник документів та матеріалів «Донбас в революції 1905 – 1907 рр.» [20] та інші.

Важливу роль в процесі вивчення рідного краю та розповсюдження знань про нього мала робота бібліотек. Перш за все це Донецька обласна наукова бібліотека ім. Н. К. Крупської. На початку 1960-х рр. тут було відкрито кабінет краєзнавчої літератури, поступово було створено солідний бібліографічний апарат та сформовано книжковий фонд. Для забезпечення активної пропаганди краєзнавства, бібліотеки поповнювали книжкові фонди методичними та бібліографічними розробками. Зокрема, Донецька обласна бібліотека, а саме колектив співробітників на чолі з Е. М. Дрьомовою підготували науково-допоміжний бібліографічний покажчик щодо літератури про пам'ятки історії та культури Донецької області [21].

Слід так само відзначити пам'яткоохоронну діяльність, яка набула своєрідного відродження вже з другої половини 1940-х рр. Перші кроки були започатковані вищими державними органами влади. Справжня та повноцінна робота розпочалася після виникнення добровільного Товариства охорони пам'яток історії та культури в 1966 р. і проводилася згідно Статуту організації, затвердженому в 1967 р. Поряд з науково-дослідницькою та популяризаторською роботою регулярно проводилися конференції, на місцях діяли численні первинні осередки. З метою вдосконалення своєї діяльності Товариство готувало методичні рекомендації. В цей період виникла Донецька обласна організація Товариства охорони пам'яток історії та культури.

Велике значення у розповсюдженні знань про рідний край та залученні до цієї справи широкої громадськості мали народні університети. Однією з рис, притаманних для цього періоду – створення мережі музеїв на громадських засадах. Ці краєзнавчі установи з'явилися на Донеччині майже на всіх підприємствах. Активно цей процес проходив з кінця 1960-х - 1970-х рр. В музеях підприємств були представлені пам'ятки, що відображали виникнення та розвиток того чи іншого заводу, фабрики, колгоспу, радгоспу. Такі музеї виникали і в школах.

Інтерес науковців був спрямований на вивчення пам'яток археології. Серед видатних археологів Донеччини слід назвати Д. С. Цвейбель, А. О. Моруженко, С. Й. Татарінова, А. Г. Копила, Т. О. Шаповалова, О. Я. Привалову, С. Н. Санжарова, В. А. Посередникова, Д. Кравця та інших. Були досліджені пам'ятки кам'яного, бронзового, залізного віку та періоду середньовіччя.

Після здобуття Україною незалежності значно зросла увага до дослідження проблем історії Донецького краю. Так само урізноманітнилися наукові проблеми, до вивчення яких звертаються вчені. Було досліджено історію Приазов'я, етнонаціональні особливості, місцеве самоврядування, земське питання та багато інших.

Насамперед продовжується археологічне дослідження регіону, що дозволяє поповнити історію Донецького краю новими знаннями про заселення краю в найдавніший час. Археолог В. О. Забавін вивчає племена зрубної культури. Зокрема за результатами археологічних розкопок дана характеристика поховальних споруд зрубної культури Північного Приазов'я, керамічному посуду в поховальному обряді [22].

Слід звернути увагу на науковий доробок з історії регіону XVII – початку XX ст. Одною з найбільш розроблених тем стала етнічна історія регіону. В першу чергу привертають увагу дослідження проблеми переселення греків, влаштування їх в Приазов'ї, господарська діяльність, культурно-освітні процеси, духовне та повсякденне життя. Зокрема, греки Північного Приазов'я у 1778 – 1875 рр., їх переселення з Криму, розміщення у Приазов'ї, церковна організація, культурно-освітній розвиток, функціонування Маріупольського грецького суду було вивчено А. В. Гедьо [23]. Торговельно-комерційна діяльність греків-купців в Україні в середині XVII – XIX ст. досліджено В. С. Волониць. Авторка визначила роль підприємницької та торговельно-посередницької діяльності маріупольських купців-греків в економіці Північного Приазов'я, з'ясувала їх роль у розвитку торгівлі в Україні [24]. Повсякденне життя греків Приазов'я привернуло увагу дослідниці С. С. Арабаджи [25]. Різні аспекти господарської діяльності маріупольських греків, а також економічний розвиток Маріуполя і Маріупольського повіту у другій половині XIX – на початку XX ст. вивчає С. В. Новікова. Предметом її дослідження стала проблема землекористування грецьких сільських громад Північного Приазов'я, землеволодіння, промисли і кустарне виробництво, внесок греків у розвиток торгового судноплавства в Азовському морі, побут греків [26].

Проблеми самоврядування грецьких національних громад України другої половини XVII – середини XIX ст. привернули увагу дослідниці М. К. Подгайко.

Авторка проаналізувала формування національного складу населення м. Маріуполя, соціальний розвиток Маріупольщини, ліквідацію Маріупольського грецького суду тощо [27]. Етнонаціональні процеси греків Приазов'я в контексті трансформації культури досліджено в роботах І. С. Пономарьової. Авторка охарактеризувала особливості поселень греків Приазов'я, комплексно вивчила їх етнічну історію. У 2006 р. була видана монографія «Етнічна історія греків Приазов'я (кінець XVIII – початок XXI ст.)» [28].

Християнські конфесії Донбасу в 1880 - 1914 рр. досліджено в роботах Л. М. Моїсеєнко [29]. Духовно-релігійний розвиток етнічних громад Північного Приазов'я наприкінці XVIII - початку XX ст. вивчає О. С. Тухватулліна [30]. Науковець охарактеризувала політику царського уряду щодо церковного життя іноземних колоністів, їх традиційну культуру, релігійне життя єврейських колоністів. Болгарські колонії Північного Приазов'я у 1861-1917 рр. досліджує С. І. Пачев [31]. Соціокультурний розвиток німецьких та менонітських колоній Північного Приазов'я у XIX - на початку XX ст. привернули увагу Т. К. Захарченко [32]. Вчена комплексно вивчила німецькі колонії, міжетнічні відносини в Бердянському повіті, релігійне життя німецько-менонітського населення Північного Приазов'я, культуру садівництва та виноградарства німців і менонітів. Етнографічне вивчення албанців Приазов'я, їх етнокультурні стереотипи знайшли відображення в дослідженнях Д. С. Єрмоліна [33]. Єврейське населення Південно-Східної України у 1861 - 1917 рр., їх правове становище, демографічні показники, напрямки господарської діяльності, сільськогосподарська колонізація Маріупольського повіту розкрито в роботах В. В. Гончарова [34].

Здобули подальшого розвитку дослідження проблем громадського управління та самоврядування. Комплексне дослідження міського громадського управління Маріуполя в останній третині XIX - на початку XX ст. було здійснено В. М. Коробкою. В роботах автора висвітлено запровадження в місті Городових положень (1870 та 1892 рр.), виборчого процесу та формування міської думи та управи, діяльність міської думи та управи у медико-санітарній галузі, заходи громадського управління у сфері міського шкільництва. Окреме місце в науковому доробку історика посідає проблема соціально-станового та етнічного складу установ міського громадського управління. Науковець звернув увагу на розвиток міського господарства, зокрема проблему створення маріупольського міського водопроводу та зусилля муніципальної влади у розв'язанні цього питання. Джерелознавчі студії В. М. Коробки підсумовують результати наукового пошуку та введення до наукового обігу джерел з історії міського самоврядування Бахмута та Маріуполя. В монографії «Громадське управління у містах Катеринославської губернії (1870-1914 рр.)» розглянуто пропозиції громадськості Бахмута й Маріуполя, з-поміж інших міст губернії, щодо вироблення основних принципів реформи 1870 р. Науковець всебічно дослідив динаміку бюджетів міст – джерела доходів, статті видатків тощо [35]. Проблема взаємодії земств Донбасу з владними структурами і суспільством знайшла відображення в дослідженнях О. В. Сараєвої. Зокрема в роботах авторки розкрито діяльність органів місцевого самоврядування Маріупольського повіту в медичній та освітянській сфері, добротинну та культурно-просвітницьку діяльність земств Донбасу наприкінці XIX – початку XX ст., проаналізовано структуру, соціальний та майновий склад земського представництва [36]. Розвиток земських шкіл Приазов'я в другій половині XIX – початку XX ст. досліджено І. Ф. Шуміловою [37]. Авторка висвітлює освітню діяльність Бердянського земства, особливості морального виховання у земських школах, професійну підготовку земських вчителів, поліетнічну спрямованість земських шкіл Північного Приазов'я.

Ряд авторів приділили увагу дослідженню соціально-економічної складової в історії регіону. Проблема становлення та розвитку соляної промисловості Донбасу від

початку її заснування до кінця XIX ст. приділено увагу в дослідженні П. В. Доброва і Т. Ю. Людоровської [38]. Автори проаналізували зміни у технічному забезпеченні соляних промислів Тору та Бахмуту, оцінили прибутки від реалізації солі, розглянули основні ринки збуту всіх видів видобутої солі. В межах дослідження соціально-економічної еволюції поміщицтва України в 1861 – 1917 рр. Н. Р. Темірова охарактеризувала поміщицьке господарство Півдня України і зокрема Донбасу, виробниче підприємництво поміщиків Донеччини [39]. Роль важкої промисловості Донбасу в розвитку економіки Наддніпрянської України в другій половині XIX – на початку XX століття визначено в роботах І. В. Довжука [40]. Іноземні капітали в металургійній та вугільній промисловості Донбасу у 1861 - 1914 рр. досліджено в роботах О. В. Щербіної [41]. В працях І. В. Симоненко дана характеристика інженерно-технічній інтелігенції важкої промисловості Півдня України в другій половині XIX – на початку XX ст. [42]. Поштовий зв'язок у Донецькій області у XIX – XXI ст. став предметом дослідження С. Є. Орехової. Зокрема в межах теми авторка охарактеризувала розвиток поштової справи Маріупольщини наприкінці XVIII – XX ст., земську пошту Маріупольського повіту Катеринославської губернії наприкінці XIX – початку XX ст. [43].

Поряд з тим, останнім часом було досліджено історію регіону XX та початку XXI ст. Місце Російської Православної Церкви в культурному та економічному житті Донбасу у 1920-х рр. вивчала С. А. Підченко [44]. Кримінальна злочинність і боротьба з нею в Донбасі в 1921-1928 рр. привернула увагу дослідниці О. К. Михеєвої [45]. Росіяни в сільських поселеннях Донецької губернії, росіяни в Донбасі у 1920-1930-ті рр., ставлення російського населення Донбасу до політики українізації (1923-1932 рр.), росіяни в суспільно-політичному, економічному та культурному житті Донбасу на початку проведення політики українізації вивчала Н. Г. Малярчук [46]. Діяльність жіночих рад Донбасу періоду 1920 – початку 1930 рр. стала предметом дослідження Л. В. Кушнір [47]. Авторка проаналізувала діяльність жінвідділів Донбасу у справі ліквідації неписьменності жінок, роботу по поліпшенню побутових умов населення Донбасу, роль жінвідділів у залученні жінок до виробництва, вплив жіночих рад Донбасу на рішення морально-етичних проблем родинних стосунків. Комітети незаможних селян в Донбасі у 1920-1933 рр., формування їх соціального складу відображено в дослідженнях В. О. Волошенко [48]. Розвиток інфраструктури охорони здоров'я в Донбасі у 1920-х рр. висвітлено в працях Ю. В. Барабаш [49].

Історико-політичний аналіз існування Донецько-Криворізької республіки здійснений О. О. Поплавським [50]. Автор зокрема охарактеризував процес формування органів влади та управління, становище селянства, діяльність Республіки в культурно-освітній сфері. Проаналізувавши практичні кроки більшовицького керівництва радянських республік, автор стверджує, що державно-правова організація цих «буферних» держав будувалася за аналогією до радянської Росії, а їх політичні режими були тоталітарними. Республіки виступали свого роду форпостами для проникнення більшовизму в південноукраїнський регіон, які дозволяли більшовикам зупинити національно-визвольний рух.

Соціально-демографічні процеси, формування народонаселення природний рух і міграції, механізми державного регулювання міграційними потоками, становище окремих соціальних груп на Донеччині у післявоєнний період стали предметом дослідження Н. Ф. Шипік [51]. Проблему творчої інтелігенції Донбасу в період контрольованого лібералізму (середина 50-х – середина 60-х рр. XX ст.) досліджує Г.С. Сергієнко [52]. Історія сім'ї в контексті повсякденності Донбасу 1990 - початку 2000 рр. стала предметом дослідження Л. А. Мелешко [53]. Зокрема, розглянуто вплив

соціально-економічних змін на становище сім'ї, сільську родину, еволюцію цінностей сім'ї, зміни в економічному становищі.

Так само величезне значення в розумінні процесів, які відбуваються сьогодні в регіоні безперечно цінність мають праці сучасної історії. Зокрема, проблеми становлення політичних сил Донецької області в 1990 – 2000 рр., їх організаційні, кадрові, матеріальні ресурси, основні програмні положення досліджено в роботах М. І. Майбороди [54]. Автором проаналізовано організаційно-правове оформлення політичних партій в Донецькій області, їх діяльність, участь політичних партій в електоральному процесі. Міжкультурна комунікація населення українського Приазов'я, формування соціокультурних угруповань, політична комунікація в регіоні знайшли відображення в дослідженнях Б. В. Слющинського [55].

Таким чином, історичною наукою накопичено багатий матеріал щодо історії Донбасу і Донеччини зокрема, де сьогодні відбуваються складні і суперечливі події. Значний внесок зроблено саме завдяки історико-краєзнавчим дослідженням, які проводилися як науковцями так і громадськістю. Історичні дослідження в радянській Україні в першу чергу спрямовані на вивчення історії економіки і перш за все промислових підприємств, що пов'язано із загальнодержавною політикою і завданням зібрання знання саме з історії робітників та підприємств. З 1990-х рр. значно розширилося коло наукових проблем, до вивчення яких звертаються науковці. Насамперед, актуальними стали проблеми формування багатонаціонального складу населення південно-східного регіону, історія заселення, господарського освоєння, культурно-освітньої сфери, релігії греків, болгар та інших народів. Не залишилася без уваги вчених діяльність земських установ, міське самоврядування та соціокультурний розвиток регіону в XIX – на початку XX ст. Так само відбувається подальше вивчення історії регіону XX ст. Результатами досліджень науковців стало видання наукових статей, монографій, захист кандидатських та докторських дисертацій. Аналіз історичного краєзнавства Донецького регіону свідчить по-перше, що назріла потреба узагальнити всі ті нові праці, які вийшли після здобуття Україною незалежності з метою виявлення особливостей історичного розвитку, формування соціокультурного середовища, збереження традиційної культури, настроїв та морально-психологічної ситуації Південного Сходу України. Тим не менше є і значні прогалини в історичному знанні краю. Заслуговують на увагу проблеми повсякденного життя окремих соціальних груп населення, в першу чергу робітників. Вивчення даної проблематики дозволить розкрити спосіб життя окремих соціальних груп, їх світогляд, думки та настрої. Все це дозволить розкрити причини і витоки тих подій, які сьогодні класифікують як суспільно-політичну кризу в Україні.

Список використаної літератури

1. Пірко В. О. Витоки краєзнавства Південно-Східної України / В. О. Пірко // 7 Всеук. наук. конф. «Історичне краєзнавство в Україні: традиції і сучасність». - К.: Рідний край, 1995. - Ч. 1. - С. 19 - 20 ; Pirko V. O. Vytoky kraieznavstva Pivdenno-Skhidnoi Ukrainy / V. O. Pirko // 7 Vseuk. nauk. konf. «Istorychne kraieznavstvo v Ukraini: tradytsii i suchasnist». - K.: Ridnyi kraj, 1995. - Ch. 1. - S. 19 - 20.

2. Павлухіна В.Ф. Вивчення історії Донеччини до 1917 р. / В.Ф. Павлухіна // Матеріали вузівської наукової конференції професорсько-викладацького складу за підсумками науково-дослідницької роботи. - Донецьк, 1997. - С. 47 - 49 ; Pavlukhina V.F. Vyvchennia istorii Donechchyny do 1917 r. / V.F. Pavlukhina // Materialy vuzivskoi naukovoї konferentsii profesorsko-vykladatskoho skladu za pidsumkamy naukovo-doslidnytskoi roboty. - Donetsk, 1997. - S. 47 – 49.

3. Мариуполь и его окрестности. - Мариуполь, 1892. - 516 с. ; Mariupol i ego okrestnosti. - Mariupol, 1892. - 516 s.

4. Татаринів С.І. Історія археологічних досліджень Бахмутського краю / С. І. Татаринів // *Летопись Донбасса*. - Донецьк: Донбас, 1994. - Вип. 2. - С. 23 - 28 ; Tatarinov S.I. *Istoriya arkeologicheskikh issledovaniy Bakhmut'skogo kraia* / S. I. Tatarinov // *Letopis Donbassa*. - Donetsk: Donbas, 1994. - Vyp. 2. - S. 23 - 28.
5. Савчук В.О. Всеукраїнський комітет охорони пам'ятників мистецтва, старовини і природи та його роль в організації краєзнавчих досліджень в Україні на початку 20-х рр. / В. О. Савчук // 8 Всеукр. наук. конф.: Історичне краєзнавство і культура. - Київ - Харків: Рідний край, 1997. - Ч. 1. - С. 411- 413 ; Savchuk V.O. *Vseukrainskyi komitet okhorony pamiatnykiv mystetstva, starovyny i pryrody ta yoho rol v orhanizatsii kraieznavchukh doslidzhen v Ukraini na pochatku 20-kh rr.* / V. O. Savchuk // 8 Vseukr. nauk. konf.: *Istorychne kraieznavstvo i kultura*. - Kyiv - Kharkiv: Ridnyi krai, 1997. - Ch. 1. - S. 411-413.
6. Древетняк Н.І. Гвардія машиностроїтелів / Н. І. Древетняк. - Л.: Машгиз, 1947. - 128 с.; Drevetnyak N.I. *Gvardiya mashinostroiteley* / N. I. Drevetnyak. - L.: Mashgiz, 1947. - 128 s.
7. Лихолобова З.Г. Стан вивчення історії підприємств Донбасу / З. Г. Лихолобова // Республ. наук. конф. з істор. краєз.: тези доповідей. - Київ, 1980. - С.106 - 108 ; Lykholobova Z.H. *Stan vuvchennia istorii pidpriemstv Donbasu* / Z. H. Lykholobova // *Respubl. nauk. konf. z istor. kraiez.: tezy dopovidei*. - Kyiv, 1980. - S.106 - 108
8. Грушевський Д. Імени Ільича / Д. Грушевський. - Донецьк: Донбас, 1966. - 188 с. ; Grushevskiy D. *Imeni Il'icha* / D. Grushevskiy. - Donetsk: Donbas, 1966. - 188 s.
9. Прийменко А.І. Легальні організації робочих Юга Росії в період імперіалізму / А. І. Прийменко /1895 - февраль 1917/. - Київ-Донецьк: Вища школа, 1977. - 163 с. ; Priyenko A.I. *Legalnye organizatsii rabochikh Yuga Rossii v period imperializma* / A. I. Priyenko /1895 - fevral 1917/. - Kiev-Donetsk: Vishcha shkola, 1977. - 163 s.
10. Максимов А.М. На барикадах / А. М. Максимов. - Донецьк: Донбас, 1973. - 327 с. ; Maksimov A.M. *Na barrikadakh* / A. M. Maksimov. - Donetsk: Donbass, 1973. - 327 s.
11. Модестов В.В. Робочі Донбасу в трьох російських революціях / В. В. Модестов. - М.: Мисль, 1974. - 268 с. ; Modestov V.V. *Rabochie Donbassa v trekh russkikh revolyutsiyakh* / V. V. Modestov. - M.: Mysl, 1974. - 268 s.
12. Лихолобова З.Г. Робочі Донбасу в роки перших п'ятиліток (1928-1937) / З.Г. Лихолобова. - Донецьк, 1973. - 177 с. ; Lykholobova Z.H. *Rabochye Donbassa v hodyy pervykh piatyletok (1928-1937)* / Z. H. Lykholobova. - Donetsk, 1973. - 177 s. ; Лихолобова З.Г. До історії ліквідації безробіття в Донбасі (1926 - 1930) / З. Г. Лихолобова // Український історичний журнал. - 1971. - № 5. ; Lykholobova Z.H. *Do istorii likvidatsii bezrobittia v Donbasi (1926 - 1930)* / Z. H. Lykholobova // *Ukrainskyi historychnyi zhurnal*. - 1971. - № 5.
13. Лях Р.Д. Деякі питання відбудови сільського господарства Донецької області в 1943 - 1950 роках / Р. Д. Лях // Питання історії народів СРСР. - 1971. - Вип. 12. ; Liakh R.D. *Deyaki pytannya vidbudovy sil's'koho hospodarstva Donets'koyi oblasti v 1943 - 1950 rokakh* / R. D. Liakh // *Pytannya istoriyi narodiv SRSR*. - 1971. - Vyp. 12.; Лях Р.Д. Аграрні перетворення на Донеччині (1917-1923) / Р. Д. Лях. - Донецьк, 1974. - 64 с. ; Liakh R.D. *Ahrarni peretvorennia na Donechchyni (1917-1923)* / R. D. Liakh. - Donetsk, 1974. - 64 s. ; Лях Р.Д. Розв'язання аграрного питання на Україні (1917 - 1923 рр.) / Р. Д. Лях. - Київ-Донецьк, 1975. - 118 с. ; Liakh R.D. *Rozv'iazannia ahrarnoho pytannia na Ukraini (1917 - 1923 rr.)* / R. D. Liakh. - Kyiv-Donetsk, 1975. - 118 s.
14. Держархів Донецької Обл. ф 74, оп. - 12, спр. 5, арк. 197. ; Derzharkhiv Donetskoï Oblasti, f 74, op. - 12, spr. 5, ark. 197.

15. История городов и сел Украинской ССР в 26-ти томах. Донецкая область // Ред. кол. тома: Ерхов Г.П. (пред. ред.), Близиук В.Ф. и др. – К.: Гл. ред. укр. сов. энциклопедии, 1976. – 811 с. ; Istoryiya gorodov i sel Ukrainskoy SSR v 26-ti tomakh. Donetskaaya oblast // Red. kol. toma: Yerkhov G.P. (pred. red.), Bliznyuk V.F. i dr. – K.: Gl. red. ukr. entsiklopedii, 1976. – 811 s.

16. Пирко В.А., Сайко А.Т., Троян Н.Н., Лях Р.Д., Крутова Л.О. Підготовка істориків-краєзнавців на історичному факультеті Донецького університету // Республіканська наукова конференція з історичного краєзнавства. - К., 1980. - С. 174 – 176 ; Pyrko V.A., Sayko A.T., Troyan N.N., Lyakh R.D., Krutova L.O. Pidhotovka istorykiv-krayeznavtsiv na istorychnomu fakul'teti Donets'koho universytetu // Respublikans'ka naukova konferentsiya z istorychnoho krayeznavstva. - K., 1980. - S. 174 - 176.

17. Пирко В.А. Северное Приазовье в XVI - XVIII вв. / В. А. Пирко. Учеб. пособ. - К.: УМК ВО при Минвузе УССР, 1988. - 136 с. ; Pirko V.A. Severnoe Priazove v XVI - XVIII vv. / V. A. Pirko. Ucheb. posob. - K.: UMK VO pri Minvuze USSR, 1988. - 136 s.

18. Троян Н. Голод / Н. Троян // Донбасс. - № 3. – 1989. – С. 80 – 85 ; Troyan N. Golod / N. Troyan // Donbass. - № 3. - 1989. - S. 80 - 85.

19. Прийменко А., Бурносов В. В начале пути / А. Прийменко, В. Бурносов // Донбасс. - № 1. -1989. - С. 82 - 86 ; Priymenko A., Burnosov V. V nachale puti / A. Priymenko, V. Burnosov // Donbass. - № 1. -1989. - S. 82 - 86.

20. Донбасс в революции 1905-1907: Сб. документов и материалов. - Сталино, 1957. - 218 с. ; Donbass v revolyutsii 1905-1907: Sb. dokumentov i materialov. - Stalino, 1957. - 218 s.

21. Памятники истории и культуры Донецкой области. Научно-вспомогательный библиографический указатель. - Донецк, 1989. - 283 с. ; Pamyatniki istorii i kultury Donetskoï oblasti. Nauchno-vspomogatelnyy bibliograficheskiy ukazatel. - Donetsk, 1989. - 283 s.

22. Забавин В.О. Характеристика погребальных сооружений срубной культуры Северного Приазовья / В.О. Забавин // Донецький археологічний збірник. – Донецьк: Вид-во ДонНУ, 2013. - № 17. - С. 56 - 78 ; Zabavin V.O. Kharakteristika pogrebalnykh sooruzheniy srubnoy kultury Severnogo Priazovya / V.O. Zabavin. Donets'kyu arkheolohichnyy zbirnyk. – Donetsk: Vyd-vo DonNU, 2013. - № 17. - S. 56-78 ; Забавин В.О. Керамическая посуда в погребальном обряде племен срубной культуры Северного Приазовья / В.О. Забавин // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія. – Вип. 11. – Маріуполь, 2014. - С. 20 - 34 ; Zabavyn V.O. Keramicheskaya posuda v pohrebalnom obriade plemen srubnoi kultury Severnogo Pryazovia / V.O. Zabavyn // Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Istorii. Politolohiia. – Vyp. 11. – Mariupol, 2014. - S. 20 - 34 ; Забавин В.О. Погребения срубной культуры Северного Приазовья с металлическими ножами / В.О. Забавин // Історичні і політологічні дослідження. – Вінниця: Вид-во ДонНУ, 2014. - № 3-4 (57-58). - С. 9 - 22 ; Zabavin V.O. Pogrebeniya srubnoy kultury Severnogo Priazovya s metallicheskimy nozhami / V.O. Zabavin Istorychni i politolohichni doslidzhennya. - Vinnytsya: Vyd-vo DonNU, 2014. - № 3-4 (57-58). - S. 9-22.

23. Гедьо А.В. Греки Північного Приазов'я (1778 - 1875 pp.): Автореф. дис... на здобуття наук. ступ. канд. іст. наук: 07.00.01./ Дон. держ. ун-т. - Донецьк, 1997. - 24 с.; Hedo A.V. Hreky Pivnichnoho Pryazovia (1778 - 1875 rr.): Avtoref. dys... na zdobuttia nauk. stup. kand. ist. nauk: 07.00.01./ Don. derzh. un-t. - Donetsk, 1997. - 24 s.;

24. Волониць В.С. Грецькі села Приазов'я у перші роки по заснуванні: огляд діловодної документації В.С. Волониць // Збірник матеріалів Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених «Українська державність: історія і сучасність». - Маріуполь, 2009. - С. 18 - 22 ; Volonyts V.S. Hretski sela Pryazovia u pershi roky po

zasnuvanniu: ohliad dilovodnoi dokumentatsii V.S. Volonyts // Zbirnyk materialiv Vseukrainska naukovo-praktychna konferentsiia molodykh vchenykh «Ukrainska derzhavnist: istoriia i suchasnist». - Mariupol, 2009. - S. 18 - 22 ; Волониць В. С. Особливості землекористування в грецьких селах Приазов'я наприкінці XVIII - у першій половині XIX ст. / В.С. Волониць// Збірник матеріалів Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених «Українська державність: історія і сучасність». - Маріуполь: МДУ, 2010. - С. 11 - 14. ; Volonyts V. S. Osoblyvosti zemlekorystuvannia v hrets'kykh selakh Pryazovia naprykintsi KhVIII - u pershii polovyni XIX st. / V.S. Volonyts// Zbirnyk materialiv Vseukrainska naukovo-praktychna konferentsiia molodykh vchenykh «Ukrainska derzhavnist: istoriia i suchasnist». - Mariupol: MDU, 2010. - S. 11 - 14.

25. Арабаджи С.С. Міжетнічні відносини грецького населення Приазов'я у XIX - першій половині XX ст. / С.С. Арабаджи // Регіональна історія України. Збірник наукових статей / Гол. ред. В. Смолій; Відп. ред. Я. Верменич. - Вип. 8. - К. : Інститут історії України, 2014. - С. 199-208 ; Arabadzhyy S.S. Mizhetnichni vidnosyny hretskoho naseleennia Pryazovia u XIX - pershii polovyni XX st. / S.S. Arabadzhyy // Rehionalna istoriia Ukrainy. Zbirnyk naukovykh statei / Hol. red. V. Smolii; Vidp. red. Ya. Vermenych. - Vyp. 8. - K.: Instytut istorii Ukrainy, 2014. - S. 199-208 ; Арабаджи С.С. Традиційні заняття греків Північного Приазов'я та їх вплив на здоров'я чоловіків / С.С. Арабаджи // Вісник Маріупольського державного університету. - Вип. 15. Серія: Історія. Політологія / Під заг. ред. К.В. Балабанова. - Маріуполь, 2016. - С. 9-18. ; Arabadzhyy S.S. Tradytiini zaniattia hrekiv Pivnichnoho Pryazovia ta yikh vplyv na zdorovia cholovikiv / S.S. Arabadzhyy // Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. - Vyp. 15. Seriia: Istoriiia. Politolohiia / Pid zah. red. K.V. Balabanova. - Mariupol, 2016. - S. 9-18.

26. Новікова С.В. Особливості землекористування грецьких сільських громад Північного Приазов'я (II-а половина XIX ст.)/ С.В. Новікова. - Історія України. Маловідомі імена, події, факти. (Збірник статей). - Вип. 18. - К. - Донецьк: Рідний край, 2001. - С. 7 - 13 ; Novikova S.V. Osoblyvosti zemlekorystuvannia hrets'kykh sil'skykh hromad Pivnichnoho Pryazovia (II-a polovyna XIX st.)/ S.V. Novikova. - Istoriiia Ukrainy. Malovidomi imena, podii, fakty. (Zbirnyk statei). - Vyp. 18. - K. - Donetsk: Ridnyi kraj, 2001. - S. 7 - 13; Новікова С.В. Головні види промислів і кустарного виробництва греків Маріупольського повіту в другій половині XIX ст. / С.В. Новікова. - Наукові праці: Науково-методичний журнал. - Вип. 108. Т. 121. Історія. - Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. - С. 11 - 16. Novikova S.V. Holovni vydu promysliv i kustarnoho vyrob-nytstva hrekiv Mari-upolskoho povitu v druhii polovyni XIX st. / S.V. Novikova. - Naukovi pratsi: Naukovo-metodychnyi zhurnal. - Vyp. 108. T. 121. Istoriiia. - Mykolaiv: Vyd-vo ChDU im. Petra Mohyly, 2010. - S. 11 - 16.

27. Подгайко М. К. Соціальний розвиток Маріупольщини (кінець XVIII-XIX ст.) / М. К. Подгайко // Історія України: Маловідомі імена, події, факти. - Вип. 18. - К.-Донецьк: Рідний край, 2001. - С. 3-7; Podhaiko M. K. Sotsialnyi rozvytok Mariupolshchyny (kinets XVIII-XIX st.) / M. K. Podhaiko // Istoriiia Ukrainy: Malovidomi imena, podii, fakty. - Vyp. 18. - K.-Donetsk: Ridnyi kraj, 2001. - S. 3-7; Подгайко М. К. Социально-политическое и духовное сосуществование различных этнических групп Северного Приазовья / М. К. Подгайко // Наука. Релігія. Суспільство. - № 1. - Донецьк, 2002. - С. 178-182; Podhaiko M. K. Sotsyalno-polytycheskoe y dukhovnoe sosushchestvovanye razlychnykh etnycheskykh hrupp Severnoho Pryazovia / M. K. Podhaiko // Nauka. Relihiia. Suspilstvo. - № 1. - Donetsk, 2002. - S. 178-182; Подгайко М. К. Формування національного складу населення м. Маріуполя наприкінці XVII -60-х рр. XIX ст. / М. К. Подгайко // Маріуполь: історія и перспективи. Научно-практическая конференція. (Сборник трудов). Т. 2. - Маріуполь, 2002. - С. 27-29. Podhaiko M. K. Formuvannia natsionalnoho skladu naseleennia m. Mariupolia naprykintsi XVII - 60-kh rr.

XIX st. / М. К. Podhaiko // Maryupol: ystoriia y perspektyvy. Nauchno-praktycheskaia konferentsiia. (Sbornyk trudov). T. 2. - Maryupol, 2002. - S. 27-29.

28. Пономарьова І. С. Етнічна історія греків Приазов'я (кінець XVIII - початок XXI ст.). Історико-етнографічне дослідження / І. С. Пономарьова. - К.: Реферат, 2006. - 300 с. ; Ponomarova I. S. Etnichna istoriia hrekiv Pryazovia (kinets XVIII - pochatok XXI st.). Istoryko-etnografichne doslidzhennia / I. S. Ponomarova. - K.: Referat, 2006. - 300 s.

29. Моїсеєнко Л. М. Кадровий склад духовенства різних релігійних конфесій Донбасу в кінці XIX - на початку XX ст. / Л. М. Моїсеєнко // Історичні та політологічні дослідження. Видання Донецького національного університету, історичний факультет. - №1/2 (27/28), червень. - 2006. - С. 66-75. ; Moisieienko L. M. Kadrovyi sklad dukhovenstva riznykh relihiinykh konfesii Donbasu v kintsi XIX - na pochatku XX st. / L. M. Moisieienko // Istorychni ta politolohichni doslidzhennia. Vydannia Donetskoho natsionalnoho universytetu, istorychnyi fakultet. - №1/2 (27/28), cherven. - 2006. - S. 66-75.

30. Тухватулліна О. С. Релігійне життя єврейських колоністів Північного Приазов'я (XIX – початок XX ст.) / О. С. Тухватулліна // Наукові праці: Науково-методичний журнал. - Вип. 142. - Т. 154. Історія. / Гол. ред. П.М. Тригуб. - Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. - С. 102-107. ; Tukhvatullina O. S. Relihiine zhyttia yevreiskyykh kolonistiv Pivnichnoho Pryazovia (XIX – pochatok XX st.) / O. S. Tukhvatullina // Naukovi pratsi: Naukovo-metodychnyi zhurnal. - Vyp. 142. - T. 154. Istoriiia. / Hol. red. P.M. Tryhub. - Mykolaiv: Vyd-vo ChDU im. Petra Mohyly, 2011. - S. 102-107.

31. Пачев С. І. Возникновение болгарских сел в Северном Приазовье (1861-1863) / С. І. Пачев. - Мелитополь: МГПУ, 2007. - 88 с. ; Pachev S. I. Vozniknovenie bolgarskikh sel v Severnom Priazove (1861-1863) / S. I. Pachev. - Melitopol: MGPU, 2007. - 88 s.

32. Захарченко Т. К. Німецькі колонії Бердянського повіту / Т. К. Захарченко // Наукові записки (історичні науки). Спеціальне видання іст. фак. Національного педагогічного ун-ту ім. М.П. Драгоманова й Бердянського державного педагогічного ун-ту. - К.-Бердянськ, 2002. - Вип. 46. - С. 47-51. ; Zakharchenko T. K. Nimetski kolonii Berdianskoho povitu / T. K. Zakharchenko // Naukovi zapysky (istorychni nauky). Spetsialne vydannia ist. fak. Natsionalnoho pedahohichnoho un-tu im. M.P. Drahomanova y Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho un-tu. - K.-Berdiansk, 2002. - Vyp. 46. - S. 47-51.

33. Ермолин Д. С. Этнографическое изучение албанцев Приазовья: этапы, итоги, перспективы / Д. С. Ермолин // Этнографическое обозрение. - 2012. - № 1. - С. 213-220. ; Yermolin D. S. Etnograficheskoe izuchenie albantsev Priazovuya: etapy, itogi, perspektivy / D. S. Yermolin // Etnograficheskoe obozrenie. - 2012. - № 1. - S. 213-220.

34. Гончаров В. В. Чисельність єврейського населення Донбасу (сер. XIX - поч. XX ст.) / В. В. Гончаров // Нові сторінки історії Донбасу: Збірник статей. - Кн. 8 / Гол. ред. З.Г. Лихолобова. - Донецьк, 2000. - С. 239-247. ; Honcharov V. V. Chyselnist yevreiskoho naseleattia Donbasu (ser. XIX - poch. XX st.) / V. V. Honcharov // Novi storinky istorii Donbasu: Zbirnyk statei. - Kn. 8 / Hol. red. Z.H. Lykholobova. - Donetsk, 2000. - S. 239-247.

35. Коробка В.М. Перші вибори у Маріупольську міську думу за законом 1870 року та початок діяльності громадського управління / В. М. Коробка // Матеріали VI Конгресу Міжнародної асоціації українців. Історія. Політологія: Збірник наукових статей. - К., 2007. - Кн. 3. - Ч. 2. - С.255-264 ; Korobka V.M. Pershi vybory u Mariupolsku misku dumu za zakonom 1870 roku ta pochatok diialnosti hromadskoho upravlinnia / V. M. Korobka // Materialy VI Konhresu Mizhnarodnoi asotsiatsii ukrainistiv. Istoriiia. Politolohiia: Zbirnyk naukovykh statei. - K., 2007. - Kn. 3. - Ch. 2. - S. 255 – 264.; Korobka V. M. Organizatsiia samovriaduvannia v Mariupoli za zakonom 1892 r. / V.M. Korobka // Mariupol: istoriia i perspektyvy: Sb. tr. nauch. prakt. konf. V 2 t. T. 2. - Mariupol: PGTU, 2002. - С. 31 - 32; Korobka V. M. Orhanizatsiia samovriaduvannia v Mariupoli za zakonom 1892 r. / V. M. Korobka // Maryupol: ystoriia y perspektyvy: Sb. tr.

pauch. prakt. konf. V 2 t. T. 2. - Maryupol: PHTU, 2002. - S. 31- 32. Коробка В. Громадське управління у містах Катеринославської губернії (1870–1914 рр.) / Вадим Коробка. - Маріуполь: Бізнес-партнер, 2014. - 31 с. ; Korobka V. Hromadske upravlinnia u mistakh Katerynoslavskoi hubernii (1870–1914 rr.) / Vadym Korobka. - Mariupol: Biznes-partner, 2014. - 31 s.

36. Сараєва О. В. Соціальний і майновий склад земського представництва Донбасу (кінець XIX – початок XX ст.) О. В. Сараєва // Творча співпраця науки з виробництвом. Четверта регіональна науково-практична конференція аспірантів ПДТУ (15 жовтня 2009 року) / Гол. ред. І. А. Ленцов. - Маріуполь: ПДТУ, 2009. - С. 86-88. ; Saraieva O. V. Sotsialnyi i mainovyi sklad zemskoho predstavnytstva Donbasu (kinets KhKh – pochatok KhKh st.) O. V. Saraieva // Tvorcha spivpratsia nauky z vyrobnytstvom. Chetverta rehionalna naukovo-praktychna konferentsiia aspirantiv PDTU (15 zhovtnia 2009 roku) / Hol. red. I. A. Lentsov. - Mariupol: PDTU, 2009. - S. 86-88.

37. Шумілова І. Ф. Освітня діяльність Бердянського земства / І. Ф. Шумілова // Збірник наукових праць. Серія «Історія та географія». - Харків: ОВС, 2000. - Вип. 6. - С. 101-111. ; Shumilova I. F. Osvitnia diialnist Berdianskoho zemstva / I. F. Shumilova // Zbirnyk naukovykh prats. Seriia «Istoriia ta heohrafiia». - Kharkiv: OVS, 2000. - Vyp. 6. - S. 101-111.

38. Добров П. В., Людоровська Т. Ю. Історія соляної промисловості Донбасу / П. В. Добров, Т. Ю. Людоровська. - Донецьк: ТОВ «ВВП «ПРОМІНЬ», 2013. - 232 с. ; Dobrov P. V., Liudorovska T. Yu. Istoriia solianoï promyslovosti Donbasu / P. V. Dobrov, T. Yu. Liudorovska. - Donetsk: TOV «VVP «PROMIN», 2013. - 232 s.

39. Темірова Н. Р. Виробниче підприємництво поміщиків Донеччини в II половині XIX - на початку XX ст. / Н. Р. Темірова // Історія України: Маловідомі імена, події, факти. - Вип. 18. - К.-Донецьк, 2001. - С. 13-19. ; Temirova N. R. Vyrobnuche pidpriemnytstvo pomishchukiv Donechchyny v II polovyni XIX - na pochatku XX st. / N. R. Temirova // Istoriia Ukrainy: Malovidomi imena, podii, fakty. - Vyp. 18. - K.-Donetsk, 2001. - S. 13-19.

40. Довжук І. В. Вугільно-металургійна промисловість Донбасу та України в кінці 80-90-х роках XIX століття / І. В. Довжук. - К.: Інститут історії України НАНУ, 1997. - 32 с. Dovzhuk I. V. Vuhilno-metalurhiina promyslovist Donbasu ta Ukrainy v kintsii 80-90-kh rokakh XIX stolittia / I. V. Dovzhuk. - K.: Instytut istorii Ukrainy NANU, 1997. - 32 s.

41. Щербініна О. В. Іноземні капітали в металургійній та вугільній промисловості Донбасу та Придніпров'я (1861 - 1914). Автореф. дисертації на здобуття наук. ступ. Канд. наук. Спец 07.00.01 - Історія України. - Донецьк, 1999. - 20 с. ; Shcherbinina O. V. Inozemni kapitaly v metalurhiinii ta vuhilnii promyslovosti Donbasu ta Prydniprovia (1861 - 1914). Avtoref. dysertatsii na zdobuttia nauk. stup. Kand. nauk. Spets 07.00.01 - Istoriia Ukrainy. - Donetsk, 1999. - 20 s.

42. Симоненко І. В. Роль інженерно-технічної інтелігенції Наддніпрянщини у розвитку металургійного виробництва (друга половина XIX – початок XX ст.) / І. В. Симоненко // Історичні записки: Збірник наукових праць. - Вип. 19. - Ч. 1. - Луганськ, 2008. - С. 171-180. ; Symonenko I. V. Rol inzhenerno-tekhnichnoi intelihentsii Naddnyprianshchyny u rozvytku metalurhiinoho vyrobnytstva (druha polovyna XIX – pochatok XX st.) / I. V. Symonenko // Istorychni zapysky: Zbirnyk naukovykh prats. - Vyp. 19. - Ch. 1. - Luhansk, 2008. - S. 171-180.

43. Орехова С. Є. Земська пошта Маріупольського і Бахмутського повітів Катеринославської губернії наприкінці XIX – початку XX ст. / С. Є. Орехова // Історичні і політологічні дослідження. - Донецьк: ДонНУ, 2003. - № 5/6 (17/18). - С. 32-42. ; Oriekhova S. Ye. Zemska poshta Mariupolskoho i Bakhmutskoho povitiv Katerynoslavskoi

hubernii naprykintsi XIX – pochatku XX st. / S. Ye. Oriekhova // Istorychni i politolohichni doslidzhennia. - Donetsk: DonNU, 2003. - № 5/6 (17/18). - S. 32-42.

44. Підченко С.А. Прояви релігійності у буденному житті мешканців Донбасу у 20-х рр. XX ст. / С.А. Підченко // Історичні записки: Збірник наукових праць. - Вип. 25. - Луганськ: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2010. - С. 170-174. ; Pidchenko S.A. Proiavy relihiinosti u budennomu zhytti meshkantsiv Donbasu u 20-kh rr. XX st. / S.A. Pidchenko // Istorychni zapysky: Zbirnyk naukovykh prats. - Vyp. 25. - Luhansk: Vyd-vo SNU im. V. Dalia, 2010. - S. 170-174.

45. Міхеєва О. К. Кримінальна злочинність і боротьба з нею в Донбасі (1919-1929) / О. К. Міхеєва. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2004. – 248 с. ; Mikhieieva O. K. Kryminalna zlochynnist i borotba z neiu v Donbasi (1919-1929) / O. K. Mikhieieva. – Donetsk: Skhidnyi vydavnyuchy dim, 2004. – 248 s.

46. Малярчук Н. Г. Росіяни в Донбасі (20-30 роки XX ст.) / Н. Г. Малярчук. - Донецьк: ПП Чернецька Н.А., 2011. - 296 с. ; Maliarchuk N. H. Rosiiany v Donbasi (20-30 roku XX st.) / N. H. Maliarchuk. - Donetsk: PP Chernetska N.A., 2011. - 296 s.

47. Кушнір Л. В. Вплив жіночих рад Донбасу на рішення морально-етичних проблем родинних стосунків (1920 - поч. 1930-х рр. XX ст.) / Л. В. Кушнір // Матеріали звітної конференції «Жіночому руху в Донбасі – 90», 10 квітня 2009 р. - Донецьк, 2009. - С. 3-10. ; Kushnir L. V. Vplyv zhinochykh rad Donbasu na rishennia moralno-etychnykh problem rodynnykh stosunkiv (1920 - poch. 1930-kh rr. XX st.) / L. V. Kushnir // Materialy zvitnoi konferentsii «Zhinochomu rukhu v Donbasi - 90», 10 kvitnia 2009 r. - Donetsk, 2009. - S. 3-10.

48. Волошенко В. О. Селянські комітети суспільної взаємодопомоги: 1921-1932 роки (на матеріалах Донбасу) / В. О. Волошенко // Історичні і політологічні дослідження. Донецьк: Вид-во ДонНУ. - 2001. - № 1(5). - С. 82-90. ; Voloshenko V. O. Selianski komitety suspilnoi vzaiemodopomohy: 1921-1932 roky (na materialakh Donbasu) / V. O. Voloshenko // Istorychni i politolohichni doslidzhennia. Donetsk: Vyd-vo DonNU. - 2001. - № 1(5). - S. 82-90.

49. Довжук І. В., Барабаш Ю. В. Охорона здоров'я в Донбасі у 20-х рр. XX ст. / І.В. Довжук, Ю. В. Барабаш. - Луганськ: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2009. - 140 с. ; Dovzhuk I.V., Barabash Yu. V. Okhorona zdorovia v Donbasi u 20-kh rr. KhKh st. / I. V. Dovzhuk, Yu. V. Barabash. - Luhansk: Vyd-vo SNU im. V. Dalia, 2009. - 140 s

50. Поплавським О.О. Формування органів влади та управління у Донецько-Криворізькій радянській республіці / О. О. Поплавським // Грані. - 2007. - № 5. - С. 25-28. ; Poplavskym O.O. Formuvannia orhaniv vlady ta upravlinnia u Donetsko-Kryvorizkii radianskii respublitsi / O. O. Poplavskym // Hrani. - 2007. - № 5. - S. 25-28.

51. Шипік Н. Ф. Динаміка чисельності населення Донбасу в 1943-1955 рр. / Н. Ф. Шипік // Історичні і політологічні дослідження / Гол.ред. П.В. Добров. - Донецьк: ДонНУ, 2010. - № 3-4 (45-46). - С. 242-249. ; Shypik N. F. Dynamika chyselnosti naseleennia Donbasu v 1943-1955 rr. / N. F. Shypik // Istorychni i politolohichni doslidzhennia / Hol. red. P.V. Dobrov. - Donetsk: DonNU, 2010. - № 3-4 (45-46). - S. 242-249.

52. Довжук І. В., Сергієнко Г. С. Творча інтелігенція Донбасу в 50-60-х рр. XX ст. / І. В. Довжук, Г. С. Сергієнко. - Луганськ: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2012. - 122 с. ; Dovzhuk I. V., Serhiienko H. S. Tvorcha intelihentsiia Donbasu v 50-60-kh rr. XX st. / I. V. Dovzhuk, H. S. Serhiienko. - Luhansk: Vyd-vo SNU im. V. Dalia, 2012. - 122 s.

53. Мелешко Л. А. Історія сім'ї в контексті повсякденності Донбасу (1990 - початок 2000-х років). Автореф. дисертації на здобуття наук. ступ. канд. іст. наук. Спец 07.00.01 - Історія України. - Донецьк, 2008. - 20 с. ; Meleshko L. A. Istoriia simi v konteksti povsiakdennosti Donbasu (1990 - pochatok 2000-kh rokov). Avtoref. dysertatsii na zdobuttia nauk. stup. kand. ist. nauk. Spets 07.00.01 - Istoriia Ukrainy. - Donetsk, 2008. - 20 s.

54. Майборода М. І. Трансформація партійної системи в Україні на прикладі Донецької області. Автореф. дисертації на здобуття наук. ступ. канд. політ наук. Спец 23.00.02 - політичні інститути і процеси. - Маріуполь, 2013. - 20 с. ; Maiboroda M. I. Transformatsiia partiinoi systemy v Ukraini na prykladі Donetskoi oblasti. Avtoref. dysertatsii na zdobuttia nauk. stup. kand. polit nauk. Spets 23.00.02 - politychni instytuty i protsesy. - Mariupol, 2013. - 20 s.

55. Слющинський Б. В. Політична комунікація як дзеркало політичної культури: на прикладі українського Приазов'я / Б. В. Слющинський // Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління: Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. - Т. XIV. - Вип. 258. - Серія «Соціологія». - Донецьк : ДонДУУ, 2013. - С. 337-345. ; Sliushchynskiy B. V. Politychna komunikatsiia yak dzerkalo politychnoi kultury: na prykladі ukrainskoho Pryazovia / B. V. Sliushchynskiy // Suchasni suspilni problemy u vymiri sotsiologii upravlinnia : Zbirnyk naukovykh prats Donetskoho derzhavnoho universytetu upravlinnia. - Т. XIV. - Вуп. 258. - Seriiia «Sotsiolohiia». - Donetsk : DonDUU, 2013. - S. 337-345.

Стаття надійшла до редакції 05.10.2016 р.

V. Lysak

HISTORIC STUDY OF STUDYING IN THE SOCIAL AND POLITICAL CRISIS SOUTHEAST UKRAINE

The aim of this article is a multipurpose analysis of the forms and directions of local history, scientific research issues in the context of the study of the social and political crisis in South-East of Ukraine, its causes and possible consequences. The author considers it appropriate to consider the history of the accumulation of knowledge about Donetsk region, determine the main directions of scientific developments and their implications for future study and promotion of knowledge about the region and its development. It is concluded that historical science has accumulated rich material about the history of Donbass and Donetsk in particular, where complex and controversial events are happening nowadays. A significant contribution was made thanks to local historical researches, which were conducted by scientists as well as the public. Historical researches in Soviet Ukraine are primarily aimed at studying of history of economic and first of all industrial enterprises because of national policy and the task of gathering knowledge about the history of workers and enterprises. Since 1990-s. greatly expanded range of scientific problems, to study which scientists seek. First of all, the problems of formation of the multinational population of the south-eastern region, the history of settlement, economic development, cultural and educational area, religions of Greeks, Bulgarians and other nations became topical. Activity of zemskih institutions, municipal government and social and cultural development of the region in XIX - early XX century were not left without attention of scientists. Similarly, the further study of the region's history of the twentieth century happens. The results of the scientists' researches were the publications of scientific articles, monographs, protection of master's and doctoral dissertation. Analysis of historic study of Donetsk region shows firstly that there is a need to summarize all the new works that appeared after Ukraine gained independence in order to identify peculiarities of historical development, the formation of social and cultural environment, the preservation of traditional culture, attitudes and moral and psychological situation of the South-East of Ukraine. However, there are significant gaps in historical knowledge of the region. Noteworthy are the problems of everyday life of certain social groups, especially the workers. The study of this subject will reveal the lifestyle of social groups, forming their outlook, opinions and attitudes. This will help to reveal the causes and origins of the events that are now classified as a social and political crisis in Ukraine.

Keywords: historical studies, history and local history research, Donetsk region, Azov.